

בפרטים אלו בהקשרם הסיפורי. מה טיבו של למשל הנהר שאליו כמעט הושלך רבי טרפון? מים הינם סמל מובהק לתורה, וגם בסיפורים אחרים ניתן להבין גופי מים כסמלי תורה (למשל: בסיפור על רבי אלעזר בן רבי שמעון והמכוער. הסיפור מתחיל בהליכה ליד נהר).³ לפי זה הסמליות המתקבלת היא של ענישה, שיש בה צד סמוי של מידה כנגד מידה — הוא מוטבע בתוך מהות המסמלת את הבעיה. לשון אחר, השתקעות בהלכה עד לאימוץ שיעוריה הרקים ביותר, ללא תשומת לב לרקע הרחב יותר, מביאה לענישה על ידי הטבעה באופן המסמל את הבעיה.

כזו היא דרכו של סיפור קצר. ברובד הראשון עשוי להתפס כסיפור עם על החכם מול האדם הפשוט, שייחודו בהיותו מבליט את חוכמתו של החכם. אולם, חקירתו המדוקדקת מעלה רבדים נוספים. באמצעות הסיפור מובעת עמדה של חז"ל בסוגייה המעסיקה אותם ביותר. למעשה מהווה הסיפור מעין אספקלריה לעולמם, כשהמציצים לעולם זה הרי הם עם עצמם. בשתפם אותנו בהצצה זו, פתחו את עולמם בפנינו, ולימדו אותנו פרק בשאלת היחסים שבין אליטה רוחנית לבין העולם שמסביבה. אולם, חשיפת מסרים מסוג זה תובעת ניתוחים מדוקדקים של הסיפורים שסיפרו, ואימוץ הנחת יסוד רעיונית המציגה את עולמם של חכמים כעולם הפתוח לביקורת, ביקורת שהיא בסופו של דבר ערך דתי נעלה.

3 ראו הדברים שכתבנו בניתוח סיפור זה 'י רחנסון ומ' כ"ץ, שבילי אגדה א', "נודמן לו אדם אחד שהיה מכוער ביותר", תשנ"ט, המרכז להוראת האגדה, מכללת אפרתה, ירושלים, עמ' 8-14.

1. אילפא ורבי יוחנן (בבלי תענית, כא ע"א)

התרגום מארמית

- 1 אִילְפָא וְרַבִּי יוֹחָנָן הָיָה דְחֹק לְהֵם תְּדַבֵּר מְאֹד,
אָמְרוּ: נְקוּם, נִלְךְ, נַעֲשֵׂה עִסְקָא,
וְנִקְיָם בְּעַצְמָנוּ "אָפֶס כִּי לֹא יִהְיֶה בְךָ אָבִיוֹן" (דברים טו, ד).
הֲלָכְנוּ, יִשְׁבּוּ תַּחַת כַּתֵּל רְעוּעַ, אֶכְלוּ פַת.
5 שְׁמַע רַבִּי יוֹחָנָן שְׁאָמַר מִלְאָד לְחִבְרוֹ:
בֹּא נְטִיל אוֹתוֹ עֲלֵיהֶם וְנִהְרָגֵם,
שְׁמַנְיָהִין תְּנִי עוֹלָם הֵבֵא וְעוֹסְקִין בְּתַנִּי שְׁעָה!
אָמַר לוֹ הָאֲחֵר: הִנֵּחַ לְהֵם, שְׁאֲחַד מְהֵם קִיַּמַת [= עוֹמְדַת] לוֹ הַשְּׁעָה.
אָמַר לוֹ רַבִּי יוֹחָנָן לְאִילְפָא: שְׁמַע מִר דְּבָרָא?
10 אָמַר לוֹ: לֹא.
אָמַר: מְשַׁחֲמַע מִפְּנֵה אֲנִי הוּא שְׁקִיַּמַת [= עוֹמְדַת] לִי הַשְּׁעָה.
אֲחֵזֵר, אֲלֵךְ, אָקִים בְּעַצְמִי "כִּי לֹא יִחַדֵּל אָבִיוֹן מִקְרַב הָאָרֶץ" (דברים טו, יא).
עַד שְׁבֵא אִילְפָא, מִלְךְ רַבִּי יוֹחָנָן.
בְּשֵׁבֵא אִילְפָא, אָמְרוּ לוֹ: אֵלּוּ יִשְׁבּוּ מִר וְלִמְד לֹא מִר הָיָה מוֹלְךְ?
15 תְּלֵה עַצְמוֹ בְּתַרְן [הַפְּסִינַת], אָמַר:
כָּל הַשּׁוֹאֵל אוֹתִי דְבָר בְּ"שֵׁל בֵּית רַבִּי חֵיָא וּבֵית רַבִּי אִישְׁעִיָא"
וְאִינְי פּוֹשֵׁט לוֹ מִתּוֹךְ מְשַׁנְתָּנוּ
נוֹפֵל אֲנִי מִן הַתְּרָן [לְפָיִם] וְטוֹבֵעַ.
בָּא זְקַן אַחֵר, שָׁנָה לוֹ:
20 "הָאוֹמֵר: 'תְּנִי שְׁקַל לְבָנִי בְּשֵׁבֵת' וְהוּן רְאוּיִן לְתַת לְהֵם סְלַע — נוֹתְנִין לְהֵם סְלַע;
וְאִם אָמַר: 'אֵל תְּתַנּוּ לְהֵם אֶלָּא שְׁקַל' — אִין נוֹתְנִין לְהֵם אֶלָּא שְׁקַל;
אִם אָמַר 'מִתּוֹ, יִירְשׁוּ אַחֲרֵים תַּחְתֵּיהֶם' —
בִּין שְׁאָמַר 'תְּנִי' בִּין שְׁאָמַר 'אֵל תְּתַנּוּ' — אִין נוֹתְנִין לְהֵם אֶלָּא שְׁקַל",
זֹאת שֶׁל מִי הִיא?
25 רַבִּי מְאִיר הִיא, שְׁאָמַר: מְצֻוָּה לְקַיֵּם דְּבָרֵי הַמֵּת.

- 1 אילפא ורבי יוחנן הוה רחיקא להו מילתא טובא אמרי ניקום ניויל נעביד עיסקא ומקיים בנפשין אפס כי לא יהיה בך אביון אזלו אותיבו תחותי הדיא אשיתא דעיעא הוו קא כרכי ריפתא שמעיה רבי יוחנן דקאמ' ליה [מלאך ל]חבריה 5 תא נשדייה עליהו ונקטליגרי שמניחין חיי עולם ועוסקין בחיי שעה אמ' ליה אידך שבקינהו דחד מניהו קיימא ליה שעתא אמ' ליה רבי יוחנן לאילפא שמע מר מידי אמ' ליה לא 10 אמ' שמע מינה אנא הוא דקיימא לי שעתא איהדר אזיל אנא אקיים בנפשאי כי לא יחדל אביון מקרב הארץ עד דאתא אילפא מלך רבי יוחנן כי אתא אילפא אמרו ליה אי איתיב מר וגרים לאו מר הוה מליך תלא נפשיה באסקריא אמר 15 כל דמשאיל לי מילתא ברבי רבי חייא וכרבי רבי הושעיה ולא פשיטנא ליה ממתניתין ניפלנא מאיסקריא [למיא] וטבענא אתא ההוא סבא תנא ליה 20 האומר תנו שקל לבני בשבת והן ראוין לתת להם סלע נותנין להם סלע ואם אמר אל תתנו להן אלא שקל אין נותנין להן אלא שקל אם אמר מתו, יירשו אחרים תחתיהם בין שאמר תנו בין שאמר אל תתנו אין נותנין להן אלא שקל 25 הא מני רבי מאיר היא דאמ' מצוה לקיים דברי המת.

ספרות נבחרת:

- 1 "פרנקל, עינים בעולמו הרוחני של סיפור האגדה, הקיבוץ המאוחד, תשמ"א, עמ' 87-90.
שילובים — שיח בין ספרות לאמנות, ת"ל, משרד החינוך והתרבות, ת"א, תשנ"ט, אילפא ורבי יוחנן, עמ' 8.

2. בתו של רבי עקיבא והנחש (כבלי שבת, קנו ע"ב)

התרגום מארמית

- 1 לְרַבִּי עֲקִיבָא הָיְתָה בַת. אָמְרוּ לוֹ הַפְּלִדִּים: ¹ אוֹתוֹ הַיּוֹם שְׁנַכְנַסְתָּ לְבֵית הַחֶפְזָה, מִכִּישׁ אוֹתָהּ נָחֵשׁ, וְהִיא מְתָה. הָיָה דוֹאֵג עַל הַדָּבָר הַרְבֵּה. 5 אוֹתוֹ הַיּוֹם, נִמְלָה אֶת הַמַּכְבְּנָה, ² נִעְצָה אוֹתָהּ בַּסֶּדֶק, קָרָה שִׁשְׁבָּה [= שְׁנַנְעָצָה] בְּעֵינוֹ שֶׁל נָחֵשׁ. בַּבֶּקֶר, בְּשִׁנְמָלָה אוֹתָהּ, נִסְרַךְ וּכְא הַנָּחֵשׁ אַחֲרֶיהָ. אָמַר לָהּ אֲבִיהָ: מָה עָשִׂיתָ? אָמְרָה לוֹ: בְּעָרְבָא בָּא עָנִי, קָרָא בַּפֶּתַח, וְהָיוּ טְרוּדִים כָּל הָעוֹלָם בַּסֶּעֱרָה, 10 וְאֵין שׁוֹמְעֵי לוֹ. קָמְחִי, נִמְלָתִי אֶת מְנָתִי שְׁנַתְתָּם לִי, וּנְתַתִּיהָ לוֹ. אָמַר לָהּ: מִצְוֹה עָשִׂיתָ. יֵצֵא רַבִּי עֲקִיבָא וְדַרְשׁ: "וּצְדָקָה תַּצִּיל מִמּוֹת" (משלי י, ב). וְלֹא מִפִּתְחָה מִשְׁנָה, אֲלֵא מִפִּתְחָה עֲצָמָה.

המקור בבבלי

- 1 רבי עקיבא הויה ליה ברתא אמרי ליה כלדאי ההוא יומא דעיילה לבי גננא טריק לה חיויא ומיתא הוה דאינא אמילתא טובא 5 ההוא יומא שקלתא למכבנתא דצתא בגורא איתרמו איתיב בעיניה דחיויא

1 הכלדיים — הרואים בכוכבים (אסטרוולוגים).
2 מכבנה — סיכה הנעוצה בכגר כתכשיט. או סיכה שנועדה לחבר את שני חלקי החלוק זה לזה.